

Türkiye’de Otantik Felsefe Yapabilmenin İmkânı ve Din Felsefesi: Paul Ricoeur Üzerinden Bir Soruşturma

Recep ALPYAĞIL, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, 192 Sayfa.

Aişe TABAN*

Recep Alpyağıl’ın *Türkiye’de Otantik Felsefe Yapabilmenin İmkânı ve Din Felsefesi* adlı eseri, “Niçin özgün bir felsefe üretiyoruz?” sorusuna cevap arayan ve Paul Ricoeur metaforu üzerinden “din felsefesi”ni ülkemizde “özgün bir felsefe yapabilme imkânı” olarak sunan bir metindir.

Girişte, metafor olarak Paul Ricoeur’ün ve özgün bir felsefe yapabilme imkânı olarak “din felsefesi”nin tercih edilme nedenleri izah edilmektedir. Eserin yükünü taşıyan ilk bölümde, “din-felsefe” ilişkisine, “otantisite” kavramına, “otantik felsefe” yapmanın önündeki bazı sahte paradokslara değinilmiş, bunları aşma yolunda Paul Ricoeur’ün önemine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise çağdaş felsefede yolların ayrım noktası: dil felsefesi ve hermönetik, ateizm ve din felsefesi, kötülük problemi ve felsefe gibi bazı Ricoeur’ün problem başlıkları irdelenmiştir.

“Özgün bir felsefe yapabilmek” derdiyle yola çıkan Recep Alpyağıl, bunun ancak özge olan düşünme biçimlerine açık olmakla mümkün olduğunu ifade eder ve açık olunması gereken ilk adres olarak bize en yakın coğrafi, düşünsel daire olan kendi “gelen-ek”imizi gösterir. Alpyağıl’a göre Türkiye’deki felsefi etkinlikte yaşanan tıkanıklığın nedeni “gelen-ek” diye adlandırılan birikimle sağlıklı yada sağlıklı herhangi bir etkileşimin kurulamıyor olmasıdır. Felsefedeki bu tıkanıklığı aşmanın yolu da zorunlu olarak “gelen-ek”i doğru okumaktan geçecektir. Peki bu nasıl sağlanacaktır? Ona göre öncelikle “gelen-ek” kavramı yeniden analiz edilmelidir ve bizim coğrafyamızda bu bir şekilde “din”le alakalıdır. Zira “din”, içinde yer aldığı “gelen-ek”lerin bir bütünüdür.

Yazara göre Türkiye’de felsefe eğitimi veren bölümler ve çalışılan konular arasında çok temelli bir kopuş yaşanmaktadır; felsefenin doğası, özcü bir şekilde tek bir düşünme tarzına indirgenmiş, diğer düşünme biçimleri dışarıda bırakılmıştır. Türkiye’de Tanzimat’tan bu yana yaşanan Doğu-Batı ikileminin bir tezahürü olan bu çok temelli kopukluk ve gerilim, “belli bir aralıkta” yer alan yani “din” ve “felsefe” arasındaki *akıştan* oluşan “din felsefesi”nin bir geçiş disiplini olarak köprüler kuran

---

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.E-posta: aisetaban@yahoo.com

karakteriyle aşılabilir. Bu “ya, ya da” değil, “ve” diyen bir felsefî faaliyettir. Bu doğrultuda Alpyağıl, çağdaş felsefede, analitik-kıtasal felsefe “gelen-ek”i bölünmesi bir yana; felsefe-edebiyat, bilim, tarih ve mitos ilişkisi kurulduğunu da hatırlamaktadır.

Yazara göre özgün olmak, öz’e ilişkin bir eylemdir. Peki öz nedir ve nerededir? Alpyağıl bu noktada “authenticity: otantiklik” kavramına vurgu yapar. Zira felsefe, kavramlarla alakalı bir etkinliktir. Felsefî eylem, bir kavrama vurgu yapma ya da onun içlemine vurgunun dışına alma edimidir. “Authenticity”, tarihsel anlamıyla, kök-le, köken-le alakalıdır. “Authentic”, “belli bir kökü olan, bir yere yaslı olan”dır. Değer ve değişimle ilgili olarak ise “sahih ve geçerli olan”dır; yani sahte ve geçersiz olanın karşıtıdır. “Authentic felsefe” ise kökü ya da kökleri olan bir felsefedir. Heidegger’e göre otantiklik, zaten var olan, kendisine dönebileceğimiz bir yer değil, kapalılığı-açma kararlılığı yoluyla, “başkaları ile keşfedebileceğimiz bir kendilik”tir. Burada o, “başka” ile “sınırı” da ifade etmektedir. Otantiklik, tamamlanmışlık değildir, geçmişteki felsefemizi dikkate alıp, bugün keşfedebileceğimiz bir “kendili”ktir. İçimizdeki “ben”le temasa geçmemizi, “öz”de ne isek gerçekte de o olmamızı ister. Otantik olanlar ile olmayanları ayırt etmek kolay değildir ancak “sahih”liğe doğru atılacak adım, zorunlu olarak otantik olmayandan da geçeceğinden bu krizi şansa dönüştürmek mümkündür. Otantik olmak, “kendili” olmaktır, “coğrafi” ve “tarihi” olanla bütünleşmektir. Kendi olmak, zamansal ve mekansal olarak en yakın bağlarımıza göndermede bulunur. Türkiye’deki felsefe ise görünen şekliyle sahtedir ve bir tür taklit çabasından ibarettir.

Alpyağıl, “gelen-ek”le bağlantı kurmanın, gelecek için felsefe üretme doğrultusunda gerekli olduğunu ifade eder. Felsefeci içinde yer aldığı düşünce “gelen-ek”ini dikkate almalıdır. “Gelen-ek”, “model” oluşturarak sorunlara yaklaşımda kolaylık sağlar. “Gelen-ek”, devamlı değişen, çoğullaşan bir bütündür. Paul Ricoeur’ün ifade ettiği gibi “gelen-ek” ancak kesintisiz olarak yorumlandığında canlı kalır. Tarihsel olarak, aktarılan kültür miraslarının alınıp kabul edilmesi ve salt “gelen-ek olarak gelen-ek” şeklinde bir diyalektik kurulması gereklidir.

Alpyağıl, “gelen-ek”imizle irtibat kurulması gerektiği” söylemiyle yetinen bir yazar değildir. O, klasik metinlere hemen her eserinde atıfta bulunduğu gibi bu ürünlerin irtibat kurulabilir olduklarını ortaya koymak adına iki ciltten oluşan *Türkiye’de Bir Felsefe “Gelen-ek”i Kurmak* (İz Yayınları: 2010, 2011) adlı derlemesiyle okura “gelen-ek”imize ait metinlerden hazırlanmış bir demet sunarak “işte ‘gelen-ek’imiz, buyrun” demektedir.

Alpyağlı’ya göre otantik felsefe yapmanın önünde bazı sahte paradokslar da bulunmaktadır. Bu paradoksları “Dinsiz Felsefe Yapmak” ve “Felsefesiz Din-dâr Olmak” başlıkları altında ele alan yazar, amacının bir polemik oluşturmak değil, ülkemizde felsefe yapılmak istenen ortamın ne türden ön yargıları hatta takıntıları olabileceğine işaret etmek olduğunu ifade etmektedir.

Alpyağlı’nın dikkat çekmek istediği bir başka husus, ülkemizdeki felsefe etkinliğinin önemli ölçüde dinle bağını koparmış olduğudur. Felsefi etkinlikte dinle bir bağ kurmak zorunlu olmamakla birlikte, üzerinde yaşadığımız coğrafyada ve felsefe geleneğinde, dini dikkate almamak demek, açıkça, kendimizi bir imkândan bilerek mahrum etmek demektir. Bütün mesele de burada düğümlenir/çözülür, zira bu coğrafyada hikmet yada felsefe etkinliği bir şekilde dinle bağlantılı olmuştur. Otantik bir felsefe peşinde olan bir filozofun bu yerel durumu görmezden gelmesi onu ciddi bir açmaza sokacaktır. Alpyağlı, bu noktada “gelen-ek”iyle rahatça irtibat kuran Emmanuel Levinas’ı (ö.1995) örnek gösterir ve meselesinin Batı’dan muâdil getirmek olmadığını vurgular. Bu durum Batı’lı örnek getirme çabalarından sıkılmış okurun yüreğine su serper. Zira Alpyağlı’nın göstermek istediği, Levinas’ın yapmaya çalıştığı şeyin klasik geleneğimizde sıradan ve hemen her düşünürümüzde bulunabilecek bir felsefi durum olduğudur. Ancak ülkemizdeki genel tutum, her iki alanın iletişiminden doğabilecek olan özgün eserlerin “farkında” değildir ve “ayrışma” yanlısıdır.

Yazara göre sahici bir felsefenin yolu, bir şekilde, “din”den geçecektir ve “din felsefesi” bu durumu en iyi surette kavramsallaştırma yeteneğine sahiptir. Yazar, dinin felsefenin gelişimi için pozitif olduğu kadar negatif bir unsur da olabileceğine dikkat çekmektedir: “Din, bir yerde felsefenin gelişimi açısından negatif bir unsur da olabilir; yer yer olmuştur da. Felsefe, ona karşı ateistik argümanlar da geliştirilebilir. Ancak bu durumda bile, onun bir işlevinden söz etmek mümkündür. Ne yazık ki, Türkiye’deki felsefe etkinliğinde bundan mahrumuz; aslında tuhaf bir biçimde yaşanan tam bir *apati* halidir” (s. 49). Hiçbir anlamda dini dikkate almayan bir felsefe ile, tamamıyla onun üzerine kurulu olan felsefe de benzer bir hatayla malüldür. Türkiye’deki düşünsel ve dinsel sorunlar da bu türden indirgemeci tutumlardan kaynaklanmaktadır.

Yapılan/yapılacak olan felsefenin, sınırlarını zorlaması, taşması, evrensel ölçekte kabul görmesi için öncelikle bir zemine ihtiyaç vardır. Bu zemin, en önemli parçasının “din” olduğu “gelen-ek”ten başkası değildir. Ümit verici olan ise herşeye rağmen geçmişte, uzlaştırıcı ve birleştirici felsefe kültürümüz içinde bu zorluğun oldukça başarılı bir biçimde aşılabilmiş olmasıdır. Alpyağlı, paradoksları aşma

yolunda anlatmak istediklerini somutlaştırmak üzere, bir metafor olarak Ricoeur'e yer vermiştir. Alpyağıl'a göre Ricoeur, gelen-ek çizgisinde bir filozoftur ve gelen-ek'in, düşünce üretimi için nasıl bir potansiyeli barındırdığının farkındadır. Ayrıca Ricoeur'ü ayrıcalıklı kılan, ayrımları üretken sentezlere dönüştürmüş olmasıdır. Aporiler ve düşüncenin çıkmazları, Ricoeur'e göre başarısızlık değil, verimli ve gerçek keşiflerin ön aşamasıdır. Alpyağıl'a göre onun bu felsefi tutumunda, Türkiye'deki felsefi bunalımı aşmak için önemli ipuçları bulunmaktadır. Zira Ricoeur çatışmayı yaratıcılığın kaynağı, ikilemleri bir şans olarak görür ve amacının hermenötik problemin fenomenolojik yönüne *aşılması* denilebilecek şeyle çağdaş felsefeye açılan patikaları keşfetmek olduğunu ifade eder. Ricoeur bakış açılarının ve yöntemlerin, kendilerine özgü sınırlarını da kabul ederek, onların indirgenemez çoğulluklarına vurgu yapmıştır. Bu çoğulluk onu, çağdaşlarının içinde yer aldığı indirgemecilik hastalığından korumuştur.

Ricoeur'ü ayrıcalıklı kılan bir diğer özelliği ise, onun için oldukça merkezi olan kuşkucu tutumuna, "imân"ının ve "umut"unun eşlik etmesidir. Bu, bütün söylemlere, kuşkuyla yaklaşmak ama onlara karşı belli bir oranda umut beslemek anlamına gelir. Bu iki yönlü tavır, bambaşka bir felsefi tutumun veya başka bir sentezin ön aşaması olarak da anlaşılabilir. Alpyağıl'a göre "gelen-ek"sel felsefi tutumumuz olan, "*birleştiren, aşılardan ve bu surette de sorunları aşabilme jestimizi*" yitirmiş durumdayız ve Ricoeur'ün *aşılama* dediği, felsefi gelen-ek'imize hiç de yabancı olmayan bu tavra son derece gereksinimimiz vardır. Ara-sızlıktan ya da var olan aralıklarda arayış bulamama sendromundan dolayı, bizi, henüz dünya çapında temsil edecek bir filozofumuz yoktur. Bunu aşmak için, gerilimlerimizi zorunlu olarak birbirini dışlar unsurlar olarak görmek yerine, birbirlerini tamamlar unsurlar olarak görmemiz gerekmektedir. Sürekli "ve" ile düşünen "din felsefesi" bu bölünmüşlük arasında bir köprü kurabilecektir.

Alpyağıl şu soruyu sorar; "Bugün felsefe bölümlerinde Ricoeur'ün Augustinus'u okuduğu gibi klasik kelâm geleneği içinde değerlendirilebilecek kaç ismi okuyabilme yetimiz gelişmiştir?" Peki Ricoeur bunu nasıl yaptı? Ricoeur'ün mirası özetleyen bir kelime varsa o da "dönme", "çeviri-m", "dâire" gibi karşılıkları olan *circle* kelimesidir. *Circle*'in çevrimin dili sonsuz bir deverân içindedir. Bu dairesellik, aynı zamanda çatışan yorumların arasını bulmanın bir yoludur. Alpyağıl'ın asıl vurgulamak istediği, teolojinin onun çevrime dayalı felsefesinde nerede durduğu ve bu duruşun, Türk felsefesi için taşıdığı önemdir (s. 72).

Çağdaş felsefede hemen her felsefecinin dinî bir yönü olmasına dikkat çeken Alpyağıl, dinsel dönüşü, *circle*'i görebilmek ve bu yönün Türk felsefi kamuoyunda bir karşılığının ya da karşılığının var olup olmadığını tartışmak ister. Ancak ülkemizde

dönüş, çoğu zaman tuhaf bir biçimde donuk bir geçmişe dönme, *irticâ* olarak görülmüştür. Çevrim fikri ise en temelde “gelen-ek”le bağlantılıdır. Bir çevrimden söz ediyorsak, geçmişle-gelecek arasında kopmayan bir bağdan, gidiş ve geliştin (dönüşlülük) söz ediyoruz demektir. Oysa ülkemizde “gelen-ek” kavramı bir dönüşü/irticâyı çağırtdığından, felsefî bir çevrim ve çevre kurulamamaktadır. Halbuki Ricoeur'e göre “gelen-ek”e dönmek, irtica değil, yenileşme ve aydınlanmadır (s. 87).

Felsefe söz konusu olduğunda bir yerden başlama gerekliliği, yani “gelen-ek” vazgeçilmez hususlardan biri olarak karşımıza çıkar. Kendi “gelen-ek”iyle dönüşlü bir ilişki kuramayan bir düşünce çizgisinin, başka “gelen-ek”lerle de sağlıklı ilişki kurması mümkün değildir. Geleneği önemsemek, geleceği ihmal etmek değildir; gelecek için geleneğe dönmektir. Alpyağıl şöyle diyor: “Basit ve analogik mantıkla ifade edelim ki, Türkiye'de, felsefî bir yapıt, ancak, Fârâbî, İbn Sinâ, İbn Rüşd gibi klasik büyük filozoflara veya onların ardılı olan Râzî, Tûsî, Konevî, Ebherî vb. başka birçok yerli isme atıfla yazıldığında otantik bir hüviyet kazanmayı hak edebilecektir. Ancak bu halde yazılan yapıtlar, yapıtlara dönüşebilecekler” (s. 88).

Alpyağıl'a göre felsefî üretimin yolu çeviriden geçmektedir. Çevrim konusu, çeviri sorunuyla da ilgilidir. Bu basit bir aktarım değildir, çevrilen metinlerin hazmedilmesi, içinde yer aldığımız tarihsel ve coğrafi koordinatlar içinde yeniden yoğrulması gerekmektedir. Böylece evrensel olan ile yerel olanın diyalogu sağlanacak ve “sağlam düşünme” ortaya çıkacaktır. Çeviri, çevrimin, çevre/in, çevirenin ve çevrilenin değişimini beraberinde getirecektir. Böylece çeviri faaliyeti, felsefe yapmanın bir yolu olacaktır. Tıpkı bir zamanlar Farâbî ve diğer Müslüman filozofların, çeviri metinleri hakiki felsefe metinlerine dönüştürebilme güçlerinde olduğu gibi (s. 91).

Sonuçta diyebiliriz ki, ülkemizdeki felsefî tıkanıklığı aşma yolunda, sorunları yeni bir biçimde ele almamıza imkân tanıyacak bir bakış açısını bize sunabilecek olan, her türden “... ve ...”nin önünü açan veya “... vâv ...”la düşünen “din felsefesi”dir. Türkiye'de felsefe yapan *felsefe adamlarının* geçmişte hazır filozoflar ve felsefî meseleler beklemekten çok, onları bizler için keşfetmeleri gerektiğini düşünen, keşfin mantığıyla yürüyen ve bu yürüyüşüne okurunu ortak eden bir felsefeci olan Recep Alpyağıl'ın “gelen-ek”imizle sahîh bir etkileşimin kurulması yolunda çözüm üretme çabası bu eserle sınırlı değildir. Alpyağıl'ın birbirinin takipçisi/tamamlayıcısı olan sürükleyici eserleri okura, kendine özgü bir tasarımın içinde ilerlediğini ve adım adım “özge olan”a yaklaştığını hissettirir. Bu sebeple Paul Ricoeur gibi “ya ... ya da ...” yerine “... ve ...”yi tercih edip onun sentezci yaklaşımı benimseyerek *arabulucu*

tavrı çalışmasının merkezine alan Recep Alpyağlı'ı bir "vâv feylesofu" olarak tanımlamak yanlış olmaz sanıyoruz.